

*Kangasalan ja Kaakkois-Pirkanmaan seutukunnan
omaistoiminnan neuvottelukunnan
alkukartoitus
2004*

Aluetyöntekijä Mari Helin-Tuominen
Omaiset mielenterveystyön tukena Tampere ry
Hämeenkatu 25 A, 3.kerros
33200 Tampere

Omaistoiminnan neuvottelukunta Kangasalla ja Kaakkois-Pirkanmaan alueella	3
Omaistoiminnan neuvottelukunnan toteuttamana alkukartoitus	3
Kartoituksen tarkoitus	3
Kartoituksen ajankohta ja kohderyhmät	3
Ammattilaisille suunnattu kysely	4
Omaisille suunnattu kysely	5
Tuloksia ammattilaisille ja omaisille suunnatuista alkukartoituskyselyistä	5
Mukana olevat omaiset	5
Omaiset, joita ammattilaiset työyksikössä tapaavat	5
Omaiset, jotka vastasivat omaisten kyselyyn	5
Omaisten tiedon ja tuen tarpeet	6
Omaisten tiedon ja tuen tarpeet ammattilaisten arvioimana	6
Omaisten tiedon ja tuen tarpeet heidän itsensä arvioimina	7
Omaisten tiedon ja tuen tarpeisiin vastaaminen omassa työyksikössä	8
Eri tukitapoihin liittyviä hyviä puolia ammattilaisten arvioimana	10
Omaisista hyödyttävät omaistoiminnan neuvottelukunnan toimet	10
Omaisista hyödyttävät neuvottelukunnan toimet ammattilaisten arvioimana	11
Omaisista hyödyttävät neuvottelukunnan toimet omaisten arvioimana	12
Ammattilaisia hyödyttävät neuvottelukunnan toimet ammattilaisten arvioimana	12
Omaistoiminnan neuvottelukunnan toiminta oman työyksikön esteisiin ja mahdollisuuksiin liittyen – entä työntekijöiden omat henkilökohtaiset kehittymistarpeet?	13
Omaisen rooli läheisensä kokonaishoidossa	14
Ammattilaisten määrittelemänä	14
Omaisten määrittelemänä	14
Miten toimia omaisten kanssa omaisen hyvinvoinnin edistämiseksi yhteistyössä verkoston kanssa?	14
Ammattilaisten näkemyksiä	14
Omaisten näkemyksiä	15
LIITTEET	Error! Bookmark not defined.
LIITE 1 Omaistoiminnan neuvottelukunnan esite	16
LIITE 2 Osallistujat omaistoiminnan neuvottelukunnassa	18
LIITE 3 Ammattilaisille suunnattu kyselylomake	19
LIITE 4 Omaisille suunnattu kyselylomake	23

Omaistoiminnan neuvottelukunta Kangasalla ja Kaakkois-Pirkanmaan alueella

Kangasalan ja Kaakkois-Pirkanmaan alueella (Kuhmalahti, Luopioinen, Pälkäne) on perustettu kesäkuussa 2004 seudullinen omaistoiminnan neuvottelukunta. Tavoitteena on kehittää omaistoimintaa seutukunnassa pyrkien edistämään seutukunnan alueella niiden henkilöiden hyvinvointia, joiden läheisellä on mielenterveysongelma. Omaisten ymmärretään tässä yhteydessä suhteellisen laajaksi käsitteeksi eli omaisten voi olla sukulainen, ystävä, työkaveri tai muutoin läheinen ihminen. Omaistoiminnan neuvottelukunnasta tiedottamiseksi on laadittu kirjallinen esite (liite 1). Omaistoiminnan neuvottelukunnan toimintaan voi sisältyä erilaisia tukitoimia eli omaisten vertaistukiryhmiä, koulutusta omaisille ja ammattilaisille, virkistystoimintaa jne. Alueella toteutettavat tukitoimet suunnitellaan yhteisesti neuvottelukunnassa alueellisten toimijoiden tarpeisiin vastaaviksi.

Omaistoiminnan neuvottelukunnassa on osallistujia perusterveydenhuollosta ja erikoissairaanhoidosta, kuntien sosiaalitoimesta sekä järjestöistä ja muista kolmannen sektorin toimijapaikoista. Tällä hetkellä neuvottelukunnassa on jäseninä yhdeksästä organisaatiosta. (liite 2).

Omaistoiminnan neuvottelukunnan toteuttamana alkukartoitus

Kartoituksen tarkoitus

Kartoituksen avulla on tarkoitus alkaa suunnitella suunnittelemaan tarkemmin seutukunnallisen omaistoiminnan neuvottelukunnan toimintaa. Tarkoituksen on kehittää tarvittavia tukitoimia räätälöidysti juuri alueen tarpeista vastaamaan.

Kartoituksen ajankohta ja kohderyhmät

Kysely tehtiin syyskuun - lokakuun 2004 aikana kohdistuen kysely omalla lomakkeella ammattilaisille (liite 3) sekä omalla lomakkeella (liite 4) henkilöille, joiden läheisellä on mielenterveysongelma. Ammattilaisille suunnattuun kyselyyn vastattiin toimipaikoittain siten, että toimipaikan työryhmä vastasi kyselyyn yhteisesti. Omaisille tiedotettiin kyselystä eri toimipaikoissa, joissa myös oli saatavilla kyselylomakkeita ja

palautuskirjekuoria, joissa omaisten oli mahdollista lähettää kyselylomake maksutta Omaisyhdistykseen.

Kyselyyn annetut vastaukset palautettiin niin ammattilaisten kuin omaistenkin osalta Omaisyhdistykseen aluetyöntekijä Mari Helin-Tuomiselle, joka on myös laatinut tämän yhteenvedon kartoituksen tuloksista.

Ammattilaisille suunnattu kysely

Ammattilaisille suunnatussa kyselyssä kartoitettiin seuraavia asiakokonaisuuksia työyksiköittäin:

- keitä omaisia omassa työyksikössä tavataan yleisimmin,
- mikä on omaisen rooli kokonaishoidossa,
- mitkä ovat omaisten tiedon ja tuen tarpeet oman kokemuksen mukaan
- miten näihin tiedon ja tuen tarpeisiin vastataan
- miten omaisten tukeminen toteutuu
- mikä on yleisin tapa, entä parhaimpana pidetty
- mitä esteitä omaisten tukemisen toteuttamisessa on, ja miten tukemista voisi edelleen kehittää
- mitkä ovat valmiudet tukea omaisia, vahvuudet ja kehittämisen kohdat
- Omaisyhdistyksen toimintaan liittyvä tietoisuus, yhteistyön kehittämiskohdat
- omaistoiminnan neuvottelukunnan toimintaan liittyvä tietoisuus, uhkat ja odotukset, yhteistyömahdollisuudet
- miten tulisi toimia yhteistyöverkoston kanssa jotta saadaan aikaan haluttuja muutoksia omaisten elämässä

Julkiseen sosiaalihuoltoon sisältyivät työyksiköt kuten sosiaalitoimisto, kotipalvelu, vanhainkoti, palveluasuminen, päivätoiminta, kuntoutuskoti ja päivähoito. Julkiseen terveydenhuoltoon sisältyivät työyksiköt kuten terveysasema, neuvola, kotisairaanhoido, vuodeosasto, mielenterveystoimisto ja psykiatrinen sairaala. Ammattilaisten kyselyyn tuli vastauksia yhteensä 32 kpl, joista kaikki olivat julkisesta sosiaalihuollosta tai -terveydenhuollosta.

Omaisille suunnattu kysely

Omaisille suunnatun kyselyn asiakokonaisuuksia:

- kuka on läheinen, jolla on mielenterveysongelma
- mihin asioihin omaisten tiedon ja tuen tarpeet liittyvät
- miten omaistoiminnan neuvottelukunta voi hyödyttää omaisia
- mikä on omaisen rooli läheisen kokonaishoidossa
- mitä tulee verkoston yhteistyössä huomioida pyrittäessä edistämään omaisten hyvinvointi

Omaisille suunnattuun kyselyyn tuli vastauksia yhteensä 11 kpl.

Tuloksia ammattilaisille ja omaisille suunnatuista alkukartoituskyselyistä

Mukana olevat omaiset

Omaiset, joita ammattilaiset työyksikössä tapaavat

Kaikkien työyksiköiden keskiarvoina tarkastellen omaisista tavattiin eniten puolisoita ja lapsia. Seuraavaksi suurimmat ryhmät olivat muut sukulaiset ja sisarukset. Läheiset ryhmään sijoitettuja tavattiin vähiten.

Omaiset, jotka vastasivat omaisten kyselyyn

Suurin osa vastaajista oli sairastuneen lapsia (5 henkilöä), sisaruksia oli hieman vähemmän (3 henkilöä), puolisoita ja läheisiä vastaajista oli kustakin kaksi. Luokkaan muu sijoitti vastaajista itsensä kaksi. Vastaajista kolme oli enemmän kuin yhden sairastuneen läheinen.

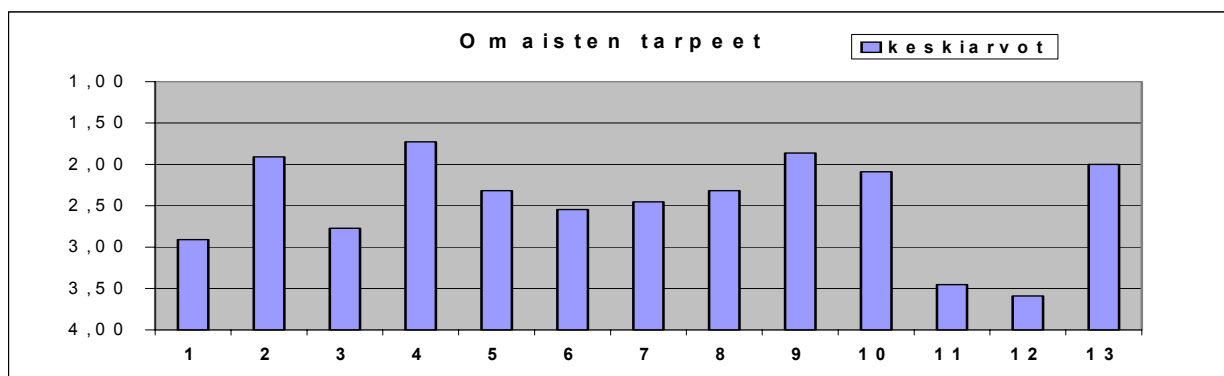
Omaisten tiedon ja tuen tarpeet

Omaisten tiedon ja tuen tarpeita kartoitettiin valmiiden osa-alueiden avulla. Osa-alueet olivat:

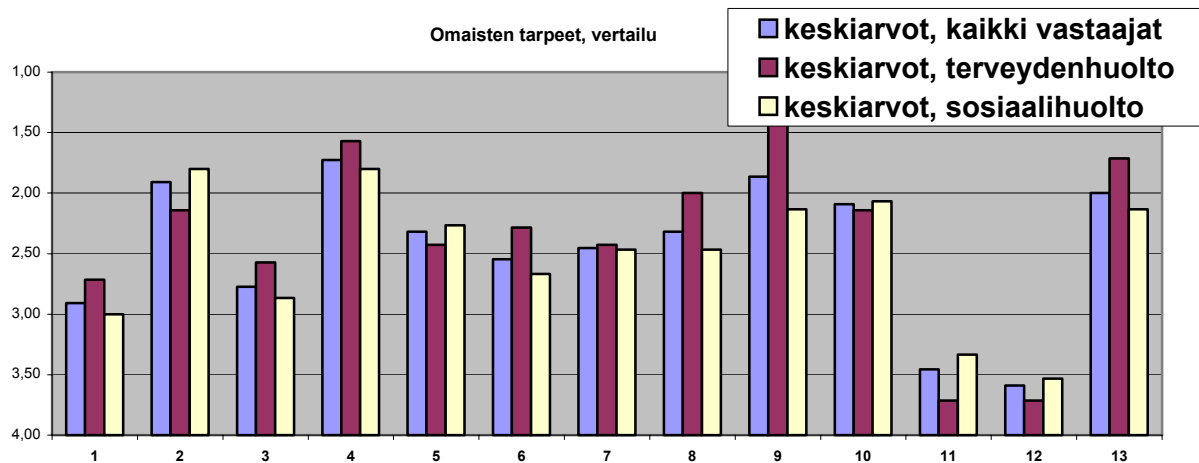
- 1) Sairastuneen valvomiseen itselle tai muille vahingollisen toiminnan varalta,
- 2) Käytännön askareista huolehtimiseen sairastuneen puolesta tai tämän apuna
- 3) Sairastuneen (hänen hoitopaikkansa) päivöohjelmasta ja arjesta perillä olemiseen
- 4) Sairauteen ja oireisiin,
- 5) Hoitomenetelmiin ja niiden vaikutuksiin,
- 6) Omaisen mahdollisuuksiin osallistua sairastuneen hoitoon ja kuntoutukseen,
- 7) (Perheen) roolien / vastuiden muuttumiseen,
- 8) Sairastuneen ja omaisen vuorovaikutuksen jännittyneisyyteen ja ristiriitoihin,
- 9) Huoleen sairastuneen tulevaisuudesta,
- 10) Taloudellisiin asioihin,
- 11) Sairastuneen oikeuksiin,
- 12) Omaisen oikeuksiin,
- 13) Omaisen jaksamiseen / fyysiseen / henkiseen hyvinvointiin.

Omaisten tiedon ja tuen tarpeet ammattilaisten arvioimana

Ammattilaiset arvioivat omaisten tiedon ja tuen tarpeita osa-alueittain sekä niihin liittyen tiheyden mukaan. Tiheyttä arvioitiin asteikolla: 1=usein, 2=melko usein, 3=silloin tällöin, 4=harvoin, 5=ei koskaan.

Tarpeen arviointi eri sektorien ammattilaisten välillä omaisten tarpeista oli melko tasaista. Eroavuutta oli vain jonkin verran. Suurin eroavaisuus oli luokan 9 (huoleen sairastuneen tulevaisuudesta) kohdalla. On varmasti niin, että juuri terveydenhuollossa esiintyy omaisilla huolenaihetta liittyen ko. aiheeseen sairaalajaksojen aikana erityisesti sairauden alkuvaiheessa. Sosiaalihuollon puolella olivat terveydenhuoltoa enemmän arvioitu omaisten tuen tarpeiksi käytännön askareista huolehtimiseen, hoitomenetelmiin ja niiden vaikutuksiin, taloudellisiin asioihin, sairastuneen – ja omaisen oikeuksiin liittyvät asiat.

Sosiaalihuollossa omaisten tarpeisiin liittyen omaisten oikeudet nousivat vahvimmin esille sosiaalikeskukset/sosiaalitoimistot - työyksiköissä. Omaisen jaksamiseen liittyviä tarpeita arvioitiin olevan vähiten vanhustenhuollossa, jossa myös kohdat 7 – 11 olivat selkeästi pienemmät kuin muissa sosiaalihuollon työyksiköissä. Sosiaalihuollossa kodeissa tehtävässä työssä arvioitiin muita enemmän omaisten tarpeiden liittyvän kohtiin 2 ja 8 eli arjen askareista huolehtimiseen sekä vuorovaikutukseen perheen jäsenten välillä.

Omaisten tiedon ja tuen tarpeet heidän itsensä arvioimina

Omaisten kyselyssä heidän tiedon ja tuen tarpeitaan kartoitettiin ainoastaan osaluokkien avulla ilman tiheysarviointia. Tällä keinoin toivottiin helpotettavan kyselyyn vastaamista.

Omaisista kaikki vastaajat (11 henkilöä) näkivät tiedon ja tuen tarpeen kohdistuvan omaisen jaksamiseen/ fyysiseen/ henkiseen hyvinvointiin (luokka 13) liittyen. (Huom. vrt. ammattilaisten arvioon). Yli puolet vastaajista näki aiheelliseksi kaikki muutkin

kohdat lukuun ottamatta tiedon ja tuen tarvetta kohdistuen omaisen mahdollisuuksiin osallistua sairastuneen hoitoon ja kuntoutukseen, (perheen)roolien ja vastuiden muuttumiseen.

Omaisten tiedon ja tuen tarpeisiin vastaaminen omassa työyksikössä

Ammattilaiset määrittivät oman työyksikössään olevat tavat vastata omaisten tuen tarpeisiin.

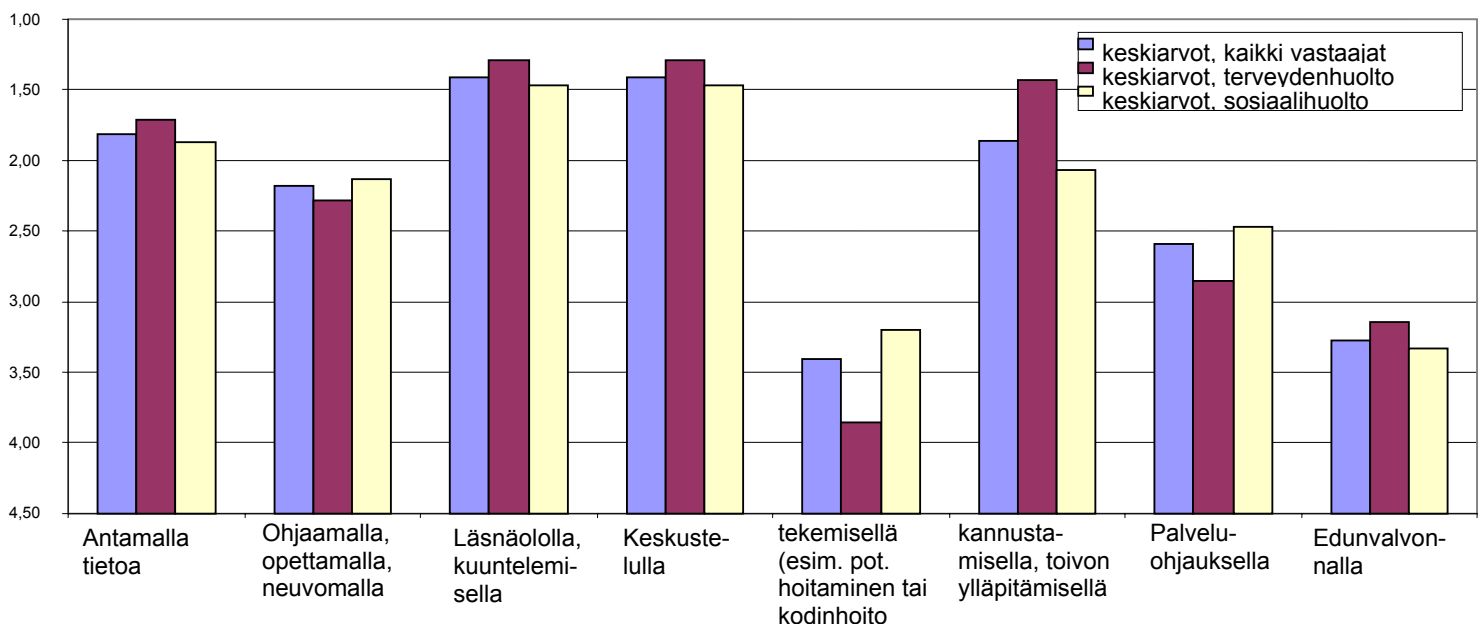
Osa-alueet olivat:

- antamalla tietoa,
- ohjaamalla opettamalla ja neuvomalla,
- läsnäololla, kuuntelemisella,
- keskustelulla,
- yhdessä tekemisellä (esim. potilaan hoitaminen tai kodinhoito)
- kannustamisella, toivon ylläpitämisellä
- palveluohjauksella
- edunvalvonnalla.

Näihin ammattilaiset myös liittivät käytetyn keinon tiheyden

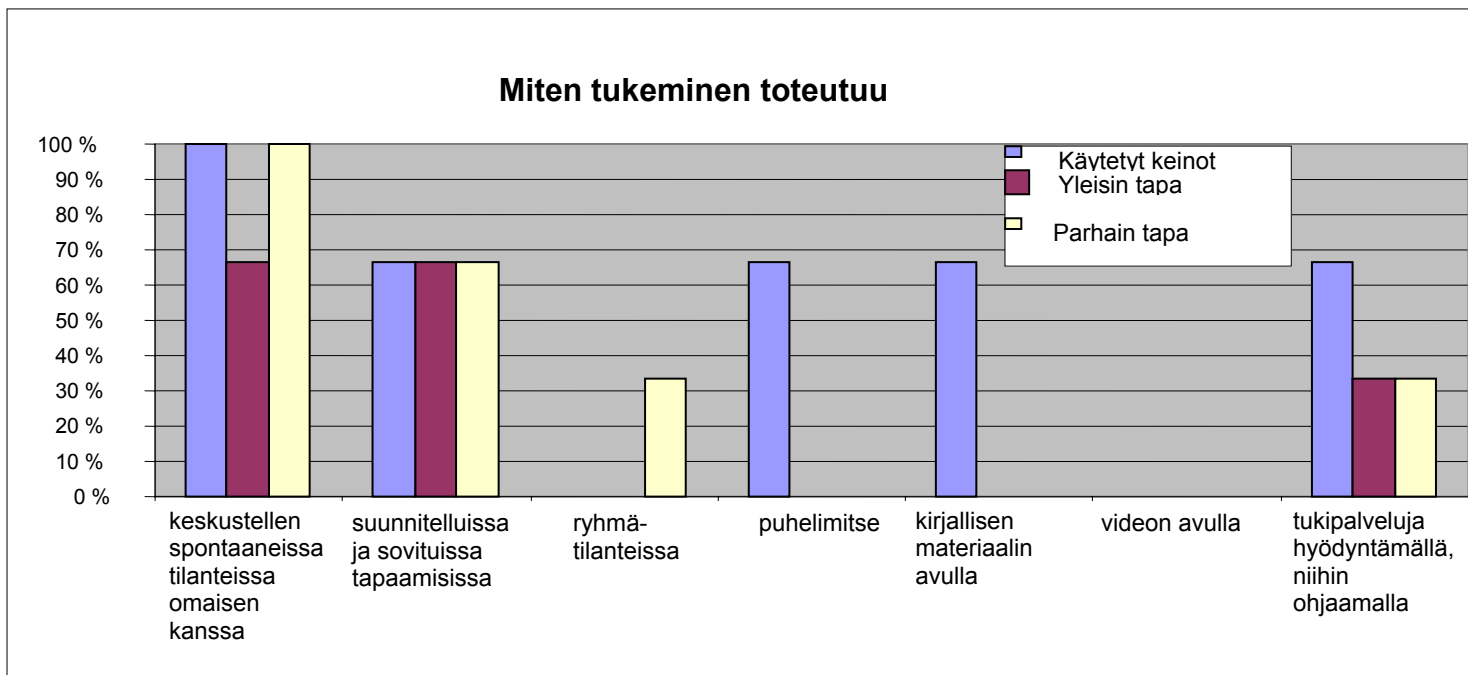
(1 = usein, 2 = melko usein, 3 = silloin tällöin, 4 = harvoin, 5 = ei koskaan).

Vastaaminen tuen tarpeisiin, vertailu

Tarkasteltuna terveydenhuollon- ja sosiaalihuollon sektoreita on havaittavissa jonkin verran eroa yhdessä tekemisen sekä palveluohjauksen kohdalla, jotka olivat sosiaalitoimen puolella enemmän painottuneet kuin terveydenhuollossa, jossa taas kannustaminen ja toivon ylläpitäminen oli jonkin verran vahvempi. Sosiaalihuollossa erottui selkeästi yhdessä tekemisen ja ohjaamisen / opettamisen / neuvonnan painottuminen koti- ja perhetyössä.

Seuraavassa kuviossa näkyy se, miten suhteutuvat toisiinsa käytetyt keinot, yleisimmät tavat sekä parhaimmiksi arvioidut tavat ammattilaisten näkökulmasta. Selkeästi käytettyjä keinoja ovat keskustelut spontaanisti ja suunnitelluissa tapaamisissa, sekä hyödyntämällä tukipalveluita. Suurimmat eroavuudet yleisimmän – ja parhaimmaksi nähdyn tavan välillä ovat keskustelussa spontaaneissa tilanteissa omaisen kanssa, sekä ryhmätilanteissa keskustelussa.

Terveydenhuollossa omaisten tukemisessa arvioitiin parhaimmaksi tavaksi lähes kaikkien vastaajien taholta suunnitellut ja sovitut tapaamiset. Keskustelut spontaaneissa tilanteissa omaisen kanssa arvioi parhaimmaksi tavaksi vastaajista noin kolmasosa. Seuraavaksi parhaimmaksi tavaksi arvioitiin keskustelut spontaaneissa tilanteissa, sekä ryhmätilanteissa tukeminen. Myös sosiaalihuollon puolella voimakkaimmin arvioitiin parhaimmaksi tavaksi suunnitellut ja sovitut tapaamiset (noin puolet vastaajista). Toiseksi parhaimmaksi sosiaalihuollossa arvioitiin tukipalveluiden hyödyntäminen ja niihin ohjaaminen. Tasaveroisesti seuraavat parhaimmat tavat olivat keskustelut spontaaneissa tilanteissa, sekä keskustelut puhelimitse.

Eri tukitapoihin liittyviä hyviä puolia ammattilaisten arvioimana

- Keskustelu spontaaneissa tilanteissa omaisen kanssa: Nähtiin, että tieto tulee silloin avoimesti ja kiertelemättä. Hyväksi nähtiin myös luonnollisuus kohtaamisessa. Lasten kanssa toimittaessa nähtiin myös leikin yhteydessä voitavan tuoda asioita keskusteluun luonnollisesti.
- Suunnitellut ja sovitut tapaamiset sekä ohjaaminen tukipalveluihin: Vahvuuksina pidettiin moniammatillisen työryhmän mahdollisuutta, sekä mahdollisuutta ennalta valmistautua tapaamiseen esimerkiksi kysymyksiä ennakoon miettien. Lisäksi nähtiin, että suunniteltujen tapaamisten avulla pystyttiin paremmin laatimaan kokonaissuunnitelmaa. Tapaamisiin liittyen nähtiin tärkeiksi asioiksi ajan varaaminen käyttöön, sekä dialogisuus ja mahdollisuus kokemusten jakamiseen. Tuen ja hoidon kokonaissuunnitelmaan liittyen nähtiin tapaamisissa mahdollisuudeksi ohjata tarvittaviin tukipalveluihin.
- Puhelimitse: Tällä tavoin oli mahdollista tavoittaa omaisia suhteellisen hyvin.
- Kirjallisen materiaalin avulla: Kirjallisessa muodossa oleva materiaali oli helppoa antaa omaiselle, oli antaa ”kättä pidempää”.

Omaisia hyödyttävät omaistoiminnan neuvottelukunnan toimet

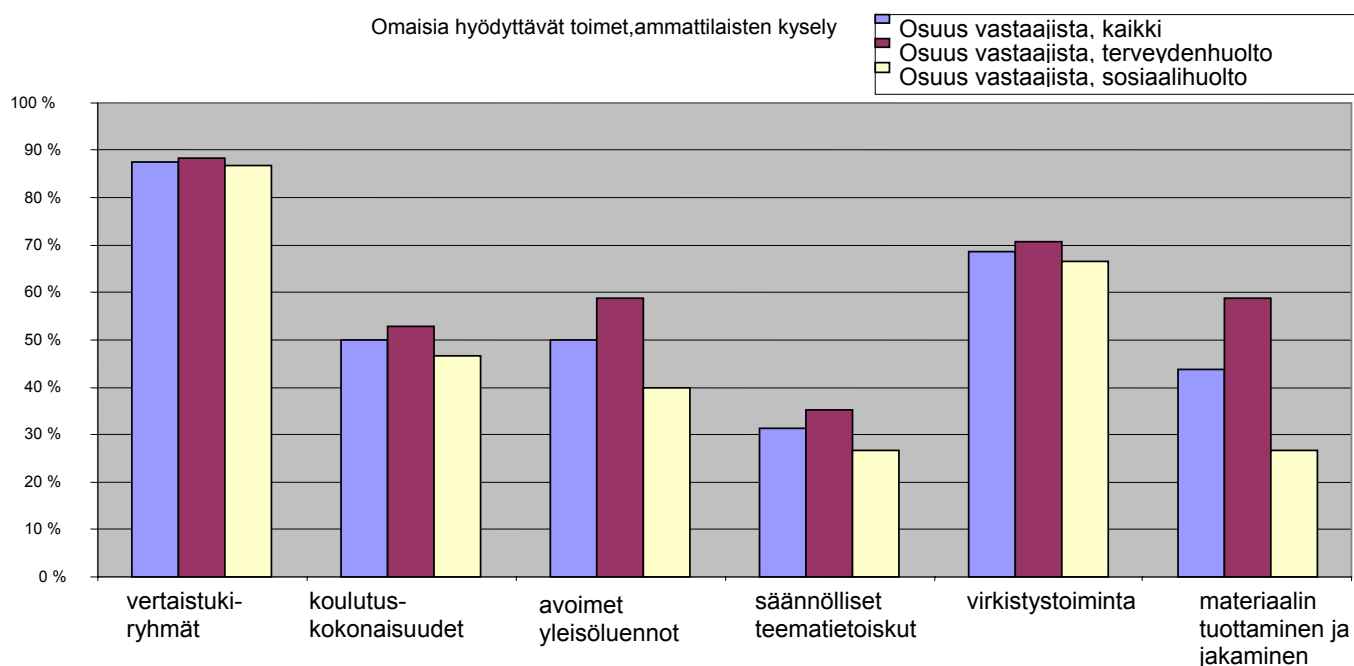
Kyselomakkeessa pyydettiin omaisia hyödyttävistä omaistoiminnan neuvottelukunnan toimista ehdotuksia niin ammattilaisilta kuin omaisiltakin. Osa-alueina olivat:

- vertaistukiryhmät
- koulutuskokonaisuudet
- avoimet yleisöluennot
- virkistystoiminta
- materiaalin tuottaminen
- muu, mikä

Näihin osa-alueisiin liittyen oli mahdollisuus laittaa myös sisältö / toteuttamisehdotuksia.

Omaisista hyödyttävät neuvottelukunnan toimet ammattilaisten arvioimana

Suurin osa (lähes 90 %) ammattilaisista piti vertaistukiryhmien toimintaa omaisia hyödyttävinä. Myös virkistystoiminta nähtiin tärkeäksi (lähes 70 %). Keskimäärin noin puolet vastaajista näki omaisia hyödyttäväksi myös avoimet yleisöluennot, koulutuskokonaisuudet, sekä materiaalin tuottamisen ja jakamisen. Noin kolmasosa näki säännölliset teemaiskut hyödyttävinä.

Toimipaikkasektoreittain vertailtaessa ammattilaisten näkemyksissä omaisia hyödyttävistä omaistoiminnan neuvottelukunnan toimista ei kovin suuria eroavuuksia löydy. Suurimmat eroavaisuudet ovat yleisöluentojen sekä materiaalin tuottamisen ja jakamisen kohdalla. Materiaalin tuottaminen ja jakaminen nähtiin terveydenhuollon puolella omaisia enemmän hyödyttäväksi kuin sosiaalitoimen puolella. Sosiaalitoimen puolella omaisten tukemista tehtiin terveydenhuoltoa enemmän hyödyntämällä tukipalveluita ja ohjaamalla niihin, sekä vastattiin tuen tarpeisiin terveydenhuoltoa enemmän palveluohjauksella. Sosiaalihuollon puolella arvioitiin myös omaksi vahvuudeksi verkoston tuntemus. Yleisöluentojen kohdalla löytyi noin 20 % - yksikön eroavuutta omaisia hyödyttävissä tuissa.

Omaisia hyödyttävät neuvottelukunnan toimet omaisten arvioimana

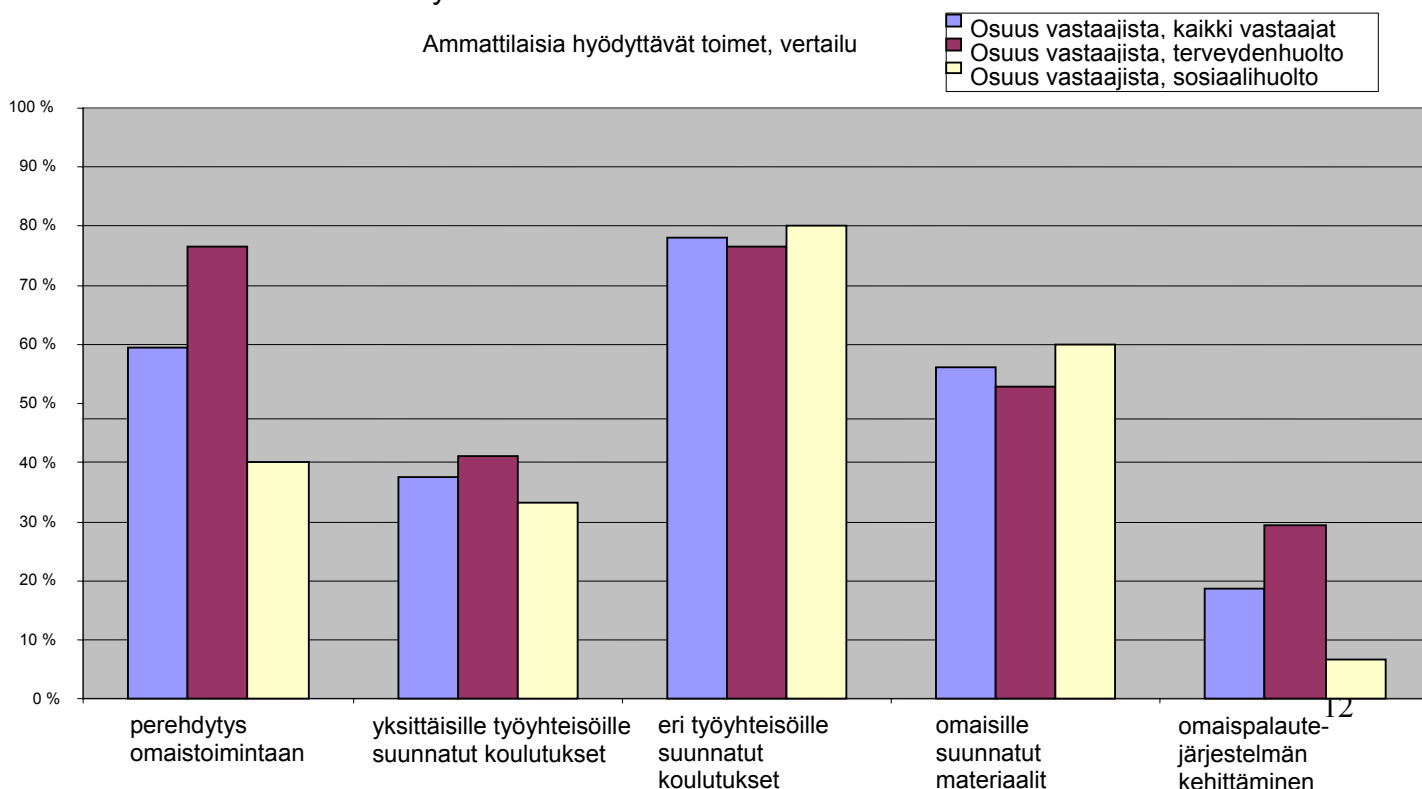
Lähes kaikki omaiset (11 henkilöä) vastasivat heitä hyödyttävän eniten vertaistukiryhmä- sekä virkistystoiminnan (edulliset virkistysviikonloput ja lomapäivät, joihin toisinaan olisi mahdollisuus osallistua läheisenkin kanssa yhdessä). Puolet vastaajista vastasi materiaalin (tuet, hoito, oireet, toiminnallinen tuki, selviytymistarinat) tuottamisen ja jakamisen tukevan heitä. Kolmasosa vastaajista näki tärkeäksi myös avoimet yleisöluennot (tietoa palveluista, sairauksista, hoitopaikoista), säännölliset teemaiskut (yleisölle tietoa). Muu - kohtaan oli ehdotettu vapaaehtoistoimintaa tukemaan lapsia perheessä, jossa vanhemmalla on mielenterveysongelma. Kukaan vastaajista ei nähnyt heitä hyödyttävinä toimina koulutuskokonaisuuksien järjestämistä.

Ammattilaisia hyödyttävät neuvottelukunnan toimet ammattilaisten arvioimana

Ammattilaisilta tiedusteltiin heidän näkemystään heitä ammattilaisina hyödyttävistä omaistoiminnan neuvottelukunnan toimista. Osa-alueina olivat:

- perehdytys omaistoimintaan
- yksittäisille työyhteisöille suunnatut koulutukset
- eri työyhteisöille suunnatut yhteiset koulutukset
- omaisille suunnatut materiaalit
- omaispalautejärjestelmän kehittäminen
- muu, mikä.

Näihin osa-alueisiin liittyen oli mahdollisuus esittää sisältö / toteuttamisehdotuksia.

Eniten nähtiin ammattilaisia hyödyttävän eri yhteisöille suunnatut yhteiset koulutukset (80 % vastaajista). Seuraavina kannatetuimpina toimina nähtiin omaisille suunnatun materiaalin tuottaminen ja perehdytys omaistoimintaan (60 %). Kannatusta saivat myös yksittäisille työyhteisöille suunnatut koulutukset (40 %). Vähiten nähtiin ammattilaisia hyödyttävän omaispalautejärjestelmän kehittäminen (20 %). Eri sektoreittain tarkasteltuna eniten eroavaisuutta oli tarpeessa saada perehdytystä omaistoimintaan kohdassa, jossa terveydenhuollon puolella nähtiin tarve noin 20 % - yksikköä pienemmäksi. Omaispalautejärjestelmän kehittäminen nähtiin ammattilaisia hyödyttäväksi enemmän terveydenhuollon kuin sosiaalihuollon puolella.

Omaistoiminnan neuvottelukunnan toiminta oman työyksikön esteisiin ja mahdollisuuksiin liittyen – entä työntekijöiden omat henkilökohtaiset kehittymistarpeet?

Useat vastaajat mainitsivat resurssipulan aikaan, aikataulujen yhteensopivuuteen, henkilöstön riittävyyteen ja tiedon riittävyyteen liittyen. Ammattilaiset kaipasivat lisää valmiuksia verkostotyöhön, perhetyöhön ja mielenterveysongelmiin liittyen sekä vanhemmuuden tukemiseen. Lisäksi omaistyöhön liittyen kaivattiin lisää tietoa omaisen tukemisesta, sekä tarjolla olevista tukitoimista. Lisäksi haluttiin kehittyä rohkeammiksi. Tiedottaminen paikan päälle jalkautuen nähtiin tärkeäksi esimerkiksi koulutustilaisuuksina ja yhteisinä tapaamisina. Nähtiin myös tärkeäksi tehtäväksi herättää arvokeskusteluihin. Toisaalta nähtiin tärkeäksi tiedon selkeys ja suunnitelmallisuus kaiken tietotulvan ja työn hajanaisuudenkin keskellä.

Potilaan haluttomuus ottaa omaista mukaan nähtiin toisinaan olevaan este omaisen huomioimiselle. Omaisten kanssa tehtävään työhön kaivattiin automaattisuutta omaisen voinnin kysymiseen ja tuen saannin mahdollistamiseen jo hoidon alkuvaiheessa. Omaisten tukemisessa nähtiin tärkeäksi saada enemmän aikaa omaisten tukemiseen ja nostaa omaisten arvostusta, sekä löytää enemmän uskallusta tilanteisiin.

Hoitokulttuuriin liittyen nähtiin esteenä työn painottuminen yksilökäynteihin. Ilmeni tarvetta hoitokulttuurin muutokseen. Työyksikössä tulisi myös huomioida kaikki työntekijät sekä heidän osaamisensa.

Omaisen rooli läheisensä kokonaishoidossa

Avoimella kysymyksellä pyydettiin vastaajia määrittämään mikä on omaisen rooli läheisensä kokonaishoidossa.

Ammattilaisten määrittelemänä

Omainen on tärkeä voimavara. Omainen ottaa vastuuta monista asioista läheisensä elämään liittyen hahmottaen kokonaistilanteen.

Omainen on osa hoitoverkkoa toimien linkkinä hoitavaan tahoon, sekä huolehtien perushoidosta, lääkityksestä ja tuen antamisesta ”terapeuttina”. Omainen huolehtii myös arjen sujumisesta, asioiden hoidosta toimien linkkinä viranomaisiin, sekä toimien myös läheisensä etujen valvomiseksi ”asianajajana”. Omainen huolehtii sosiaalisista suhteista tarjoten tukea ja kannustusta toimiessaan kuuntelijana ja ollen osa sosiaalista tukiverkkoa. Omainen myös luo uskoa tulevaisuuteen kestäen tilanteita epäonnenkin kohtaamisista huolimatta.

Omaisten määrittelemänä

Omainen huolehtii perushoidosta ja lääkityksestä joskus 24 tuntia vuorokaudessa, tarjoaa tukea toimien kuuntelijana sekä myös tukihenkilönä. Omainen tekee myös hoitoonohjausta, johon liittyen hoitoon pääsy voi olla vaikeaa läheisen ollessa sairautentunnoton. Omaisella tärkeä rooli siinä, että läheinen voi tuntea olevansa hyväksytty.

Miten toimia omaisten kanssa omaisen hyvinvoinnin edistämiseksi yhteistyössä verkoston kanssa?

Kysymykseen pyydettiin vastaamaan avoimella kysymyksellä.

Ammattilaisten näkemyksiä

Tärkeää ovat yhteistyö, sekä omaisen tukeminen ja kannustaminen jaksamaan. Tärkeää avoimuus ja dialogisuus jossa omaisten näkemyksiä kuunnellaan ottaen

lähtökohdaksi tapauskohtaisen tarkastelun miettien yhdessä tarpeita ja mahdollisia ratkaisuvaihtoehtoja konkreettisiin asioihin. Viestinnän tulee olla selkeää, ja tulee toimia tiiviisti ja ohjelmoidusti hyödyntäen myös verkostotyön mahdollisuuksia moniammatillisella yhteistyöllä niin sairaalan ja avohoidon välillä kuin myös poikkihallinnollisella yhteistyöllä. Hyvä myös tunnistaa eri toimijoiden vahvuudet.

Omaistoinnin tulee näkyä osana mielenterveyspalveluita. Myös yleisöön vaikuttavaa asennekasvatusta pidetään tärkeänä. Omaisille tulee tarjota tietoa sairauksista, tarjolla olevista tukipalveluista, sekä tukea omaisen omasta jaksamisesta / hyvinvoinnista huolehtimiseen.

Omaisten näkemyksiä

Tarvitaan rehellistä tietoa läheisen tilanteesta. Toivotaan työntekijöiltä enemmän yhteydenottoja omaisiin. Tarvitaan myös konkreettista tukea, sekä tukea sairaan tulevaisuuden turvaamiseksi. Hoitoon ja itsemääräämisoikeuteen liittyen nähtiin kehittämisen kohtia erityisesti vastuunjakoon liittyen (kotiuttaminen, kaksoisdiagnoosipotilaiden hoito, tahdonvastaisen hoidon kriteerit). Erityisesti lasten ja nuorten tukeminen nähtiin tärkeänä. Tarvittavien tukipalveluiden järjestämisellä voidaan tukea omaista jaksamaan. Omaisten puheenvuoroissa näkyi tarve mielenterveysasioiden tuomiseen julkiseen keskusteluun. Tiedon tarvetta on ”suurella yleisöllä”. Tarvetta tietoon nähtiin olevan myös yhteiskunnan elimissä.

Omaisten puheenvuoroissa näkyi myös huoli omasta ja läheisen jaksamisesta ja tulevaisuudessa selviytymisestä. Omaiset tarvitsevat myös itselleen lomaa ja virkistystä omien voimavarojen kartuttamiseksi raskaan työn vastapainoksi.

LIITE 1

Omaistoiminnan neuvottelukunnan esite

Omaiset mielenterveystyön tukena Tampere ry

OMAISTOIMINNAN NEUVOTTELUKUNTA

Kangasalan ja Kaakkois-Pirkanmaan seutukunnassa

OMAISTOIMINNAN NEUVOTTELUKUNNAN TOIMINTA

TAVOITTEET

- omaistoiminnan kehittäminen kiinteäksi osaksi yhteistoimintaa kunnassa /seutukunnassa
- omaistoiminnan ja sen tärkeyden esiintuominen
- omaistoimintaan kohdistuviin haasteisiin vastaaminen

OMAISTOIMINNAN NEUVOTTELUKUNTA

- kokoontuu kahdesti vuodessa yhdessä miettimään ja kehittämään omaistyötä alueellaan
- toimii ideoiden sekä tiedon/taidon vaihtokanavana yhdistäen eri tahojen asiantuntemusta
- järjestää omaistyöhön liittyvää koulutusta, tiedotusta, ryhmiä omaisille sekä muita tapahtumia alueellisesti ammattihenkilöstölle ja omaisille

OMAISTOIMINNAN NEUVOTTELUKUNNASSA

alueellisina toimijoina mm:

- erikoissairaanhoido
- perusterveydenhuolto
- sosiaalitoimi
- kolmas sektori (mm. yhdistykset, seurak)at
- yksityiset palveluntuottajat
- henkilö, jonka läheisellä on mielenterveysongelma

lisäksi

- Omaiset mielenterveystyön tukena Tampere ry

Mielenterveyspotilaiden omaisten hyvinvointi-tutkimuksen (Nyman, M. & Stengård, 2001) mukaan mielenterveyspotilaiden ja – kuntoutujien omaisista 38 % oli masentuneita.

Tutkimuksen perusteella annettuja suosituksia:

- mielenterveyspotilaiden ja heidän omaistensa taloudellista selviytymistä tulee tukea
- yksilöllistä hoitoa ja kuntoutusta sekä tuettua asumista tulee edelleen kehittää

- yhteistyötä mielenterveysalan ammattilaisten ja omaisten välillä tulee edelleen tiivistää
- omaehtoista vertaistukitoimintaa tulee tukea takaamalla sille riittävät toimintaedellytykset
- erityistä huomiota tulee kiinnittää omaisten masentuneisuuden ja uupumisen ennaltaehkäisyyn, tunnistamiseen ja hoitoon.

LISÄTIETOJA NEUVOTTELUKUNNASTA SEKÄ OMAISTOIMINNASTA:

Omaiset mielenterveystyön tukena Tampere ry
 Hämeenkatu 25 A, 3.kerros
 33200 Tampere
 puh. (03) 366 4186 / aluetyöntekijä Mari Helin-Tuominen
 sähköpostiosoite: helin-tuominen.mari@nic.fi
 kotisivut osoitteessa: <http://www.omaiset-tampere.com>

LIITE 2 Osallistujat omaistoiminnan neuvottelukunnassa

Osallistujat Kangasalan ja Kaakkois-Pirkanmaan seutukunnan omaistoiminnan neuvottelukunnassa marraskuussa 2004:

Kangasalan seudun terveyskeskuksen kuntayhtymä
 Kangasalan kunta / sosiaalitoimi

Kuhmalahden kunta / sosiaalitoimi
Luopioisten kunta / sosiaalitoimi
Omaiset mielenterveystyön tukena Tampere ry
Pirkanmaan sairaanhoitopiiri / Kaivannon sairaala
Pälkäneen kunta / perusturvatoimi
Pälkäneen seudun kansalaisopisto
Suomen Punainen Risti / Luopioisten osasto

LIITE 3

Ammattilaisille suunnattu kyselylomake

ALKUKARTOITUS OMAISTOIMINNAN NEUVOTTELUKUNNAN ALOITTAESSA TOIMINTANSA ALUEELLA

Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista. Vastaukset annetaan nimettöminä. Vastatkaa seuraaviin kysymyksiin ympäröimällä sopiva vaihtoehto. Kirjoittakaa vastauksenne riville sellaisten kysymysten kohdalla, joissa ei ole monivalintavaihtoehtoa. Voitte jatkaa vastaustanne tarvittaessa paperin toiselle puolelle.

OMAAAN TYÖYKSIKKÖÖN SISÄLTYVÄ OMAISTYÖ

1. Työyksikkö

- 1) julkisessa sosiaalihuollossa, mikä työyksikkö _____
2) julkisessa terveydenhuollossa, mikä työyksikkö _____
3) yksityisen palveluntuottajan toimipaikassa, mikä työyksikkö _____
4) kolmannella sektorilla, toiminta-alueen _____
5) muussa toiminnassa, missä _____

2. Keitä mielenterveysongelman läheisiä ja omaisia yleisimmin tapaatte?

- a) puoliso
b) lapsi
c) sisarus
d) muu sukulainen
e) läheinen
f) muu, mikä _____

3. Kuvailkaa lyhyesti mikä rooli kokonaishoidossa on henkilöllä, jonka läheisellä on mielenterveysongelma?

_____
_____
_____

4. Mihin asioihin omaisten tiedon ja tuen tarpeet kokemuksenne mukaan liittyvät?

Arvioikaa kunkin vaihtoehdon kohdalla, kuinka usein omaisten tarpeet koskevat tätä vaihtoehtoa.

Merkittävä arvionne ruutuun seuraavasti:

1= usein 2=melko usein 3=silloin tällöin 4=harvoin 5= ei koskaan

- ___ Sairastuneen valvomiseen itselle tai muille vahingollisen toiminnan varalta
___ Käytännön askareista huolehtimiseen sairastuneen puolesta tai tämän apuna
___ Sairastuneen (hänen hoitopaikkansa) päiväohjelmasta ja arjesta perillä olemiseen
___ Sairauteen ja oireisiin
___ Hoitomenetelmiin ja niiden vaikutuksiin
___ Omaisten mahdollisuuksiin osallistua sairastuneen hoitoon ja kuntoutukseen
___ (Perheen) roolin / vastuiden muuttumiseen
___ Sairastuneen ja omaisten vuorovaikutuksen jännittyneisyyteen ja ristiriitoihin
___ Huoleen sairastuneen tulevaisuudesta
___ Taloudellisiin asioihin
___ Sairastuneen oikeuksiin
___ Omaisten oikeuksiin
___ Omaisten jaksamiseen / fyysiseen / henkiseen hyvinvointiin
___ Muuhun, mihin _____

5. Miten työyksikössä vastataan omaisten tiedon ja tuen tarpeisiin (ks. edellinen)?

Arvioikaa kunkin vaihtoehdon kohdalla, kuinka usein vaihtoehdon esittämää tapaa käytetään.

1= usein 2=melko usein 3=silloin tällöin 4=harvoin 5= ei koskaan

- ___ Antamalla tietoa
___ Ohjaamalla, opettamalla, neuvomalla
___ Läsnäololla, kuuntelemisella
___ Keskustelulla
___ Yhdessä tekemisellä (esim. potilaan hoitaminen tai kodinhoito)
___ Kannustamisella, toivon ylläpitämisellä
___ Palveluohjauksella
___ Edunvalvonnalla
___ Muulla, millä? _____

6. Miten omassa työyksikössänsä omaisten tukeminen toteutuu?

a) Ympäröikää käyttämänne keinot:

- 1) Keskustellen spontaaneissa tilanteissa omaisen kanssa
- 2) Suunnitelluissa ja sovituisissa tapaamisissa
- 3) Ryhmätilanteissa
- 4) Puhelimitse
- 5) Kirjallisen materiaalin avulla
- 6) Videon avulla
- 7) Tukipalveluja hyödyntämällä, niihin ohjaamalla
- 8) Muulla keinoin, miten? _____

b) Mikä edellä mainituista on yleisin tapa?

_____

c) Mitä edellä mainituista tavoista pidätte parhaimpina ja miksi?

_____
_____

d) Mitä esteitä omaisten tukemisen toteuttamisessa omassa työyksikössänsä on?

_____
_____

e) Miten omaisten tukemista voisi työyksikössänsä edelleen kehittää?

_____
_____

7. Arvioikaa millaiset ovat työyksikössänsä valmiudet tukea mielenterveyskuntoutujien omaisia?

a) Ympäröi sopiva vaihtoehto

1 heikot 2 tyydyttävät 3 melko hyvät 4 hyvät 5 erinomaiset

b) Mitkä ovat vahvuutenne?

_____
_____

c) Missä asioissa haluaisitte kehittyä?

_____

OMAISET MIELENTERVEYSTYÖN TUKENA TAMPERE RY:N TOIMINTA

8. Mitä tiedätte Omaisat mielenterveystyön tukena Tampere ry:n toiminnasta (mitä toimintoja, mistä olette saaneet tietoa)?

_____
_____

9. Miten yhteistyö omaisyhdistyksen kanssa on yleisesti ottaen sujunut?

_____
_____

10. Minkälaisia esteitä ja kehittämistarpeita yhteistyössä ja / tai omaisyhdistyksen toiminnassa mielestänne on?

OMAISTOIMINNAN NEUVOTTELUKUNTA

11. Miten alueellanne toimiva omaistoiminnan neuvottelukunta voisi parhaiten hyödyttää ammattilaisia sekä henkilöitä, joiden läheisellä on mielenterveysongelma?
Ympäröikää sopivat tukimuodot ja antakaa niihin sisältö-/toteuttamisehdotuksia

Henkilöitä, joiden läheisellä on mielenterveysongelma, hyödyttävät toimet: Sisältö/toteuttamisehdotus

1. vertaistukiryhmät

2. koulutuskokonaisuudet

3. avoimet yleisöluennot

4. säännölliset teematietoiskut

5. virkistystoiminta

6. materiaalin tuottaminen ja jakaminen

7. muu, mikä

b) Ammattilaisia hyödyttävät toimet:

Sisältö-/ toteuttamisehdotuksenne

perehdytys omaistoimintaan _____

yksittäisille työyhteisöille suunnatut koulutukset - aiheita _____

eri työyhteisöille suunnatut yhteiset koulutukset _____

omaisille suunnatut materiaalit _____

omaispalautejärjestelmän kehittäminen _____

muu, mikä? _____

12. Millaisia odotuksia työyksikössänne on omaistoiminnan neuvottelukunnan yhteistyötä kohtaan?

_____

_____

13. Mitkä näette yhteistyömahdollisuuksina työyksikönne näkökulmasta?

_____

_____

14. Mitkä näette uhkina työyksikönne näkökulmasta?

_____

_____

15. Millä tavalla tulee käsityksenne mukaan kohderyhmän (henkilöiden, joiden läheisellä on mielenterveysongelma) kanssa toimia yhteistyössä muiden tahojen kanssa jotta saadaan aikaan haluttuja muutoksia omaisten elämässä?

_____

_____

_____

16. Jos teillä on vielä jotakin mitä haluaisitte sanoa, niin voitte kirjoittaa sen tähän:

LÄMMIN KIITOS OSALLISTUMISESTANNE!

LIITE 4

Omaisille suunnattu kyselylomake

OLETTEKO HENKIÖ, jonka läheisellä mielenterveysongelma?

Kangasalan ja Kaakkois-Pirkanmaan seutukunnan alueelle on perustettu omaistoiminnan neuvottelukunta, jonka toiminnan tarkoituksena on edistää niiden henkilöiden hyvinvointia, joiden läheisellä on mielenterveysongelma. Omaistoiminnan neuvottelukunnan toiminnan

avulla pyritään tarjoamaan tukea niin omaisille hyvinvoinnin tueksi kuin myös ammattilaisille omaistyöhön, esim. koulutuksen ja vertaisryhmien avulla

Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista. **Vastaukset palautetaan nimettöminä 30.9.2004 mennessä.**

Vastatkaa seuraaviin kysymyksiin ympäröimällä sopiva vaihtoehto. Kirjoittakaa vastauksenne riville sellaisten kysymysten kohdalla, joissa ei ole monivalintavaihtoehtoa. Voitte jatkaa vastaustanne tarvittaessa paperin toiselle puolelle. Kyselylomake palautetaan palautuskirjekuoressa, joka on saatavissa toimipaikasta, josta kyselylomake jaettiin.

Lisätietoja aluetyöntekijä Mari Helin-Tuomiselta puh. (03) 366 4184 sekä 040- 7199 262.

**Omaiset mielenterveystyön tukena Tampere ry
aluetyöntekijä Mari Helin-Tuominen
Hämeenkatu 25 A, 3.kerros, 33200 Tampere**

1. Läheisenne, jolla mielenterveysongelma

a) puoliso b) lapsi c) sisarus d) muu sukulainen e) läheinen f) muu, _____

2. Mihin asioihin omaisten tiedon ja tuen tarpeet kokemuksenne mukaan liittyvät?

Merkitkää rastilla ne kohdat joita omaisten tarpeet mielestänne koskevat.

- Sairastuneen valvomiseen itselle tai muille vahingollisen toiminnan varalta
- Käytännön askareista huolehtimiseen sairastuneen puolesta tai tämän apuna
- Sairastuneen (hänen hoitopaikkansa) päiväohjelmasta ja arjesta perillä olemiseen
- Sairauteen ja oireisiin
- Hoitomenetelmiin ja niiden vaikutuksiin
- Omaisen mahdollisuuksiin osallistua sairastuneen hoitoon ja kuntoutukseen
- (Perheen) roolien / vastuiden muuttumiseen
- Sairastuneen ja omaisen vuorovaikutuksen jännittyneisyyteen ja ristiriitoihin
- Huoleen sairastuneen tulevaisuudesta
- Taloudellisiin asioihin
- Sairastuneen oikeuksiin
- Omaisen oikeuksiin
- Omaisen jaksamiseen/ fyysiseen /henkiseen hyvinvointiin
- Muuhun, mihin _____

3. Miten omaistoiminnan neuvottelukunta voisi mielestänne parhaiten hyödyttää henkilöitä, joiden läheisellä on mielenterveysongelma?

Ympäröikää sopivat tukimuodot ja antakaa niihin sisältö-/toteuttamisehdotuksia

1. vertaistukiryhmät

---

2. koulutuskokonaisuudet

---

3. avoimet yleisöluennot

---

4. säännölliset teematietoiskut

---

5. virkistystoiminta

---

6. materiaalin tuottaminen ja jakaminen

---

7. muu, mikä

---

4. Kuvailkaa lyhyesti mikä on roolinne läheisenne kokonaishoidossa

---

---

5. Mitkä ovat mielestänne tärkeimmät asiat huomioida pyrittäessä edistämään omaa hyvinvointianne työntekijöiden toimintaan liittyen?

---

6. Jos Teillä on vielä jotakin mitä haluaisitte sanoa, voitte kirjoittaa sen tähän:

LÄMMIN KIITOS OSALLISTUMISESTANNE!